

Regeringens skrivelse

2005/06:107

Tänk om! – En handlingsplan för hållbar konsumtion
för hushållen

Skr.
2005/06:107

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Harpsund den 16 mars 2006

Göran Persson

Ann-Christin Nykvist
(Jordbruksdepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Genom förändringar i den vardagliga konsumtionen kan svenska konsumenter bidra till att minska orättvisor och miljöförstöring samtidigt som den egna hälsan och privatekonomin stärks. Det är därför en angelägen fråga att verka för mer hållbara konsumtionsmönster för hushållen. Hållbar konsumtion för hushållen innebär konsumtion av varor och tjänster som uppfyller människors behov och ger ökad livskvalitet samtidigt som konsumtionens negativa påverkan på hälsa och miljö minimeras till förmån för en rättvis utveckling i Sverige och globalt.

Inriktningen på regeringens fortsatta arbete med hållbar konsumtion för hushållen är att öka konsumenternas möjligheter till hållbar konsumtion, stärka deras motivation till ett ändrat beteende och öka deras engagemang för frågorna. Det framtida arbetet kommer att inriktas mot att äta, bo och resa hållbart. Sverige ska också fortsatt aktivt medverka till att hållbar konsumtion prioriteras i det internationella arbetet, främst i FN men också i EU och OECD.

Handlingsplanen syftar också till att tydliggöra begreppet hållbar konsumtion för hushållen genom att redogöra för flera av de insatser som regeringen vidtagit för att främja en omställning av konsumtionsmönstren.

Regeringens samlade arbete med hållbara konsumtionsmönster kommer årligen att följas med hjälp av åtta indikatorer för hållbar hushållskonsumtion. En samlad utvärdering genomförs 2009.

1	Ärendet och dess beredning.....	3
2	En handlingsplan för hållbar konsumtion för hushållen – avgränsning och inriktning	4
3	Hur kan den ohållbara konsumtionstrenden brytas?	8
3.1	Att möjliggöra hållbar konsumtion	9
3.1.1	Insatser	10
3.2	Att motivera en hållbar konsumtion	12
3.2.1	Insatser	13
3.3	Att engagera för en hållbar konsumtion.....	14
3.3.1	Insatser	15
4	Hur vi når hållbara konsumtionsmönster – regeringens pågående arbete.....	16
4.1	Äta hållbart.....	16
4.2	Bo hållbart.....	19
4.3	Resa hållbart.....	24
5	Uppföljning.....	27
5.1	Indikatorer	28
6	Ekonomiska konsekvenser	30
	Bilaga 1: Sammanfattning av slutbetänkandet Bilen, Biffen, Bostaden Hållbara laster – smartare konsumtion (SOU 2005:51)	31
	Utdrag ur protokoll vid regeringsammanträde den 16 mars 2006	35

Hållbar utveckling är ett övergripande mål för regeringens politik. Sedan 2003 stadgas i regeringsformen att det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer (1 kap. 2§). En reviderad nationell strategi överlämnas till riksdagen i mars 2006, Strategiska utmaningar – En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling (skr. 2005/06:126). Inom politiken för global utveckling är det övergripande målet att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling (prop. 2002/03:122, bet. 2004/04:UU3, rskr. 2004/05:4). Målet gäller för samtliga politikområden.

En särskilt utredare tillkallades 2004 för att föreslå en handlingsplan för hållbar konsumtion för hushållen (dir. 2004:37). I december 2004 överlämnades delbetänkandet Hållbara laster – konsumtion för en ljusare framtid (SOU 2004:119) och i maj 2005 slutbetänkandet Bilen, Biffen, Bostaden – Hållbara laster, smartare konsumtion (SOU 2005:51). Betänkandena har remissbehandlats och yttrandena finns, tillsammans med sammanställningarna, tillgängliga i Jordbruksdepartementet, (Jo2004/2725 och Jo2005/1467). Remissen av slutbetänkandet omfattade inte de förslag som rör skatt, tull och avgifter.

I skrivelsen Johannesburg – FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling (skr. 2002/03:29, bet. 2002/03:MJU01, rskr. 2002/03:178) redovisar och värderar regeringen besluten vid världstoppmötet. Regeringen konstaterar att det för svenskt vidkommande är genomförandeplanens mål om förändrade konsumtions- och produktionsmönster tillsammans med fattigdomsbekämpande åtgärder som är de mest angelägna uppgifterna i uppföljningsarbetet.

Naturvårdsverket har på regeringens uppdrag redovisat rapporterna Hållbar produktion och konsumtion i Sverige – En översiktlig bild (rapport 5432, december 2004) och Information om produkters miljöbelastning (rapport 5526, december 2005) samt publicerat kunskapsöversikten Att handla rätt från början (rapport 5226, juli 2002) och skrivit rapporten Sustainable Consumption – Research and Policies (rapport 5460, mars 2005).

Sedan 1998 har regeringen ett miljömål inom konsumentpolitiken, som utvärderades i skrivelsen Utvärdering av miljömålet i konsumentpolitiken (skr. 2002/03:31, bet. 2002/03:LU14, rskr. 2002/03:150). I propositionen Trygga konsumenter som handlar hållbart – Konsumentpolitikens mål och inriktning (2005/06:105) föreslår regeringen nya mål för politikområdet.

Regeringen har också lämnat flera andra propositioner till riksdagen som behandlar frågor om hållbar konsumtion för hushållen. Propositionen Nationellt program för energieffektivisering och energismart byggande (prop. 2005/06:145) lämnas samma dag som denna skrivelse.

Skrivelsen har utarbetats i samarbete med Vänsterpartiet.

2 En handlingsplan för hållbar konsumtion för hushållen – avgränsning och inriktning

Regeringens bedömning: Det är angeläget att verka för mer hållbara konsumtionsmönster för hushållen. Arbetet med hållbar konsumtion för hushållen kommer att inriktas mot att vi ska äta, bo och resa hållbart. Sverige kommer att fortsatt aktivt medverka till att hållbar konsumtion prioriteras i det internationella arbetet, främst i FN men också i EU och OECD.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens bedömning. I slutbetänkandet *Bilen, Biffen, Bostaden – Hållbara laster, smartare konsumtion* (SOU 2005:51), som främst är inriktat på miljömässig hållbarhet, konstateras att den nuvarande utvecklingen bitvis är orimlig och måste förändras och göras hållbar: globalt, nationellt och lokalt, bl.a. genom resurseffektivisering och ett förändrat vardagsbeteende. Betänkandet visar också hur en hållbar konsumtion bidrar till en sund tillväxt. Åtgärderna som föreslås syftar till att påverka producenterna att på kort och lång sikt förse marknaden med hållbara produkter, stimulera handeln till att bättre exponera och informera om denna typ av produkter och ge konsumenterna ett bättre beslutsunderlag, samtidigt som det finns ett behov av att minska andelen varor i hushållskonsumtionen i syfte att undvika en s.k. retureffekt. Betänkandet har en bred ansats och omfattar både konsumtion och produktion samt spänner över flera olika politikområden. Många av utredningens förslag tas upp, förutom i denna handlingsplan, i olika propositioner, bl.a. i Budgetpropositionen för 2006 (prop. 2005/06:1), i Trygga konsumenter som handlar hållbart – Konsumentpolitikens mål och inriktning (prop. 2005/06:105) och i Nationellt program för energieffektivisering och energismart byggande (prop. 2005/06:145) samt i skrivelserna *Strategiska utmaningar – En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling* (skr. 2005/06:126) och *Ekologisk produktion och konsumtion – Mål och inriktning till 2010* (skr. 2005/06:88). Betänkandet är inriktat på områdena att äta, bo och resa. En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*.

Remissinstansernas synpunkter: Totalt har 84 instanser yttrat sig över betänkandet. Majoriteten välkomnar betänkandets huvudbudskap om behovet av ändrade konsumtionsmönster och att en handlingsplan tas fram, däribland *Statens folkhälsoinstitut*, *Socialstyrelsen*, *Konsumentverket*, *Boverket*, *Naturvårdsverket*, *Vägverket*, *Sveriges Kommuner och Landsting* och *Sveriges Konsumentråd*. Majoriteten av instanserna anser att inriktningen på att äta, bo och resa är väl motiverad, däribland *Konsumentverket* och *Sveriges Konsumentråd*. Flera instanser, t.ex. *Statskontoret*, *Naturvårdsverket*, *Energimyndigheten*, *Nutek* och *Konkurrensverket* anser dock att analyserna bakom förslagen är bristfälliga och saknar konsekvensbeskrivningar. Vissa instanser, t.ex.

Skälen för regeringens bedömning

Varför behövs en handlingsplan för hållbar hushållskonsumtion?

Vi måste alla – både i offentlig verksamhet och näringsliv och som konsumenter – bidra om vi ska kunna uppnå en hållbar utveckling, både i Sverige och globalt. Miljöfrågorna har länge varit aktuella och stora förändringar har skett när det gäller vår miljömässiga konsumtion. Under senare år har de sociala konsekvenserna av vår konsumtion kommit alltmer i blickpunkten, t.ex. när det gäller vår hälsa och den globala utvecklingen. Men fortfarande skapar vi genom våra konsumtionsvanor en ohållbar utveckling, och för att kommande generationer ska kunna tillgodose sina behov krävs förändringar inom flera områden.

Förändrade konsumtions- och produktionsmönster har tillsammans med fattigdomsbekämpande åtgärder pekats ut av regeringen som de mest angelägna uppgifterna i uppföljningen av åtagandena från FN:s världstoppmöte i Johannesburg 2002. Trots att varje enskilt hushåll påverkan på samhället, ekonomin och miljön inte är så stor blir den totala påverkan från alla hushåll betydelsefull.

Det finns många undersökningar som pekar på hur vår konsumtion i Sverige och i Europa påverkar utvecklingen. En rapport från EU:s miljöbyrå, European Environmental Agency (EEA Report 11/2005), om de europeiska hushållens konsumtionsvanor och miljön, visar att hushållens konsumtion i Europa har växt med nästan en tredjedel det senaste årtiondet. Samtidigt som ekonomisk tillväxt är en förutsättning för hållbar utveckling, visar EEA:s studie att svenska konsumenters miljömässiga fotavtryck – dvs. den miljöpåverkan konsumenter orsakar miljön mätt i yta, hektar (ha) – är stort (7,0 ha), även i förhållande till det europeiska genomsnittet (4,9 ha).

Vår svenska konsumtion är inte bara en nationell angelägenhet, utan påverkar också resten av världen. I EU bor 7 procent av världens befolkning, men vi står för 17 procent av den totala konsumtionen. Svenska konsumenter konsumerar också alltfler importerade varor, framför allt som resultat av den ökade användningen av importerade råvaror inom livsmedelsproduktionen. Men det gäller även en rad andra produkter som exempelvis elektronik. Det gör att utvinning av naturresurser, produktion, förädling och transporter som vi utnyttjar ofta sker utanför Sverige.

Svenska konsumenter påverkar också i ökad utsträckning utvecklingen i länder utanför Europa genom att vi reser alltmer. Längre resor utanför landet är en starkt uppåtgående trend. Som turister påverkar vi svenska konsumenter den sociala, miljömässiga och ekonomiska utvecklingen i de länder vi reser till, både genom resan dit och konsumtionsbeteendet i landet.

Livslängden har ökat i Sverige, men antalet år med full hälsa utvecklas inte i samma takt. Trots den i stort sett gynnsamma hälsoutvecklingen finns det några sjukdomsgrupper som ökar. Mest oroande är ökningen av fetma och dess följsjukdomar. Fetma och övervikt är livsstilssjukdomar

som är nära förknippade med våra konsumtionsmönster och som visar skillnader mellan olika socioekonomiska grupper.

När det gäller användandet av naturresurser, t.ex. för att värma upp bostäder, har den tekniska utvecklingen medfört flera vinster bl.a. vad gäller användningen av energi. Utvecklingen har gynnat vissa resursstarka hushåll, som fått en stärkt privatekonomi som följd. Det ökade konsumtionsutrymmet har i hög utsträckning utnyttjats till ökad ohållbar konsumtion, vilket motverkar en hållbar utveckling. Denna problematik brukar kallas för retureffekten.

Den här handlingsplanen preciserar arbetet med hållbar konsumtion för hushållen med utgångspunkt i skrivelsen Strategiska utmaningar – En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling (skr. 2005/06:126) och i propositionen Trygga konsumenter som handlar hållbart – Konsumentpolitikens mål och inriktning (prop. 2005/06:105). Handlingsplanen ska också fungera som vägledning för Konsumentverket och andra berörda myndigheter i deras arbete med att uppfylla befintliga politiska mål. Handlingsplanen är en del av regeringens arbete med att ta fram ett program för hållbar konsumtion och produktion i enlighet med åtagandena från Johannesburg. Nästa del utgörs av en handlingsplan för hållbar konsumtion och produktion för näringsliv och offentlig sektor som planeras att överlämnas i slutet av 2006.

Hur kan vi tänka om?

Genom förändringar i den vardagliga konsumtionen kan svenska konsumenter bidra till att minska orättvisor och miljöförstöring samtidigt som den egna hälsan och privatekonomin stärks. Det är därför en angelägen fråga för regeringen att verka för mer hållbara konsumtionsvanor i Sverige. För att nå förändrade konsumtionsmönster krävs genomgripande åtgärder. Det handlar bl.a. om att ändra vanemönster och efterfrågan. Ett grundläggande problem är att priset på varor och tjänster oftast inte speglar de samhällskostnader som en produkt genererar. Kostnaderna för s.k. negativa externa effekter, dvs. effekter som miljöförstöring, buller och trängsel, är sällan inräknade (internaliserade) i priset. Detta ger felaktiga signaler till konsumenter om produkternas faktiska pris och förloraren är i de flesta fall samhället och miljön, som tvingas betala. Regeringen arbetar inom flera politikområden med olika styrmedel för att uppnå hållbara konsumtionsmönster, bl.a. inom konsument-, transport-, energi- och skattepolitiken.

Hållbar utveckling i Sverige hör intimt samman med hållbar utveckling i övriga världen. Våra konsumtionsmönster och vår politik påverkar andra samtidigt som vi påverkas av deras. Därför är det viktigt att Sverige fortsätter att aktivt medverka i det internationella arbetet kring hållbara konsumtionsmönster, främst i FN men också i EU och OECD, genom erfarenhets- och kunskapsutbyte. Inom ramen för FN:s uppföljning av Johannesburgsdeklarationen leder Sverige en internationell arbetsgrupp för hållbar livsstil. I gruppen deltar bl.a. Senegal, Argentina, Italien och Storbritannien, FN:s Miljöprogram (UNEP) och ett antal frivilligorganisationer samt forskningsinstitut. Sverige kommer

Vad är hållbar konsumtion?

Hållbar konsumtion för hushållen innebär konsumtion av varor och tjänster som uppfyller människors behov och ger ökad livskvalitet samtidigt som konsumtionens negativa påverkan på hälsa och miljö minimeras till förmån för en rättvis global utveckling. En hållbar konsumtion kan också vara en drivkraft för ekonomisk tillväxt. Visionen för regeringens arbete är att hushållens konsumtion är hållbar.

Hållbarhetens tre dimensioner – den miljömässiga, den ekonomiska och den sociala – är inte alltid helt förenliga. En handling eller åtgärd som är bra för miljön är inte nödvändigtvis samhällsekonomiskt effektiv eller positiv för en globalt rättvis utveckling. Det är därför av central betydelse att hänsyn tas till samtliga dimensioner när politik och insatser utformas.

I traditionell ekonomisk forskning brukar konsumtion likställas med köpet av en vara eller en tjänst, vilket ger en begränsad bild av konsumtionen. Inom dagens forskning ses konsumtion ofta som en process som består av fyra steg: köp, infogning, användning och förbrukning. I forskningsantologin *Konsumenterna och Makten – Att använda och bevara resurser* (red. Ellegård och Sturesson, 2002) har begreppen konsument och konsumtion analyserats av olika forskare. Konsumtion har sitt upphov i önskan att tillfredsställa mänskliga behov som att äta och sova men har med tiden utvecklats till att också omfatta val av livsstil. Många forskare hävdar att konsumtionen har en existentiell roll genom att vi genom vår konsumtion talar om vilka vi är. Konsumtionen har blivit ett uttryckssätt för gruppstillhörighet, status etc.

Andelen varukonsumtion av hushållens totala konsumtion minskar i Sverige till förmån för tjänstekonsumtion, t.ex. restaurangbesök, taxiresor och kultur. En stor del av tillväxten i Sverige sker också inom tjänstesektorn, som i dag utgör ungefär 75 procent av vår totala BNP. Det innebär dock inte att varukonsumtionen minskar totalt. En ökad tjänstekonsumtion kan vara positivt för miljön eftersom energiintensiteten och naturresursanvändningen ofta är låg i dessa produkter. Detta utvecklas mer i delbetänkandet *Hållbara laster* (SOU 2004:119).

Äta, bo och resa – handlingsplanens fokusområden

Handlingsplanen är inriktad på att äta, bo och resa hållbart, dvs. på livsmedel, boende och transporter. Dessa tre konsumtionsområden svarar uppskattningsvis för hälften av all negativ belastning på hälsa, samhälle och miljö, samtidigt som svenska hushåll spenderar drygt hälften av sina disponibla inkomster efter skatt på dessa områden.

Konsumtion är beroende av produktion och tvärtom. Ofta omnämns konsumtion och produktion tillsammans som ett begrepp; hållbara konsumtions- och produktionsmönster. Det kan vara svårt att dra en gräns mellan vilken påverkan som kan härledas till konsumtions- respektive produktionsmönster. Den här handlingsplanen utgår ifrån ett

konsumentperspektiv och är inriktad på hushållens konsumtion. Skr. 2005/06:107
Produktionsmönstren kommer att utvecklas i en kommande handlingsplan tillsammans med näringslivets och den offentliga sektorns konsumtion.

3 Hur kan den ohållbara konsumtionstrenden brytas?

Regeringens bedömning: Inriktningen på regeringens fortsatta arbete är att öka konsumenternas möjligheter till hållbar konsumtion, att stärka deras motivation att ändra sitt beteende samt att öka deras engagemang för frågorna. Utökad samverkan mellan olika aktörer i samhället är viktig för att en hållbar konsumtion för hushållen ska nås.

Det är en angelägen uppgift att verka för mer hållbara konsumtionsmönster bland hushållen i Sverige. För att uppnå detta krävs ett ändrat konsumentbeteende. Naturvårdsverkets rapport Att handla rätt från början (5226, juli 2002) ger en kunskapsöversikt om konsumtionsmönster och miljöbeteende utifrån relevant forskning. Våra konsumtionsmönster utvecklas integrerat med de infrastrukturella, tekniska, kulturella, historiska, geografiska och socioekonomiska förutsättningar som råder i det samhället vi lever i. De formas och förändras konstant i samspel med politik, omvärld samt offentlig och privat ekonomi. Våra konsumtionsval är inte alltid helt frivilliga utan formas också av de förutsättningar som omgivningen erbjuder, t.ex. våra ekonomiska resurser, arbetsplatsens och livsmedelsaffärens läge, möjligheterna att åka kollektivt, vår hälsa, närheten till en avfallsstation, om det är socialt accepterat att välja en miljöanpassad livsstil osv. Vissa grupper, som funktionshindrade, ekonomiskt resurssvaga eller äldre, har särskilda behov som påverkar deras beteende i hög utsträckning.

En analys av olika hushållstypers miljöpåverkan gjordes i delbetänkandet Hållbara laster (SOU 2004:119). Analysen visar att höginkomsttagare och sambor med eller utan barn är de hushåll som bidrar till störst miljöpåverkan mätt i koldioxidutsläpp. Hushåll i eget hus påverkar också miljön mer än hushåll i hyresrätt.

Stora delar av vår vardagskonsumtion utgörs av vanehandlingar. Sådana utförs utan att vi värderar alla tänkbara konsekvenser av våra val eller alla möjliga alternativa val. Vanor utvecklas bl.a. för att underlätta vardagen och är ofta svåra att bryta.

En vanlig uppfattning är att man måste ändra konsumenters attityder och värderingar för att nå förändrade vanor. Forskning visar dock att positiva attityder till hållbar utveckling inte räcker för att nå en förändring. En förändring kräver en kombination av insatser för att riva hinder, dvs. skapa möjligheter, och insatser för att skapa motiv samt insatser för att skapa engagemang för frågorna (Naturvårdsverkets rapport 5226, Energieffektivisering i bostaden, Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) december 2005, Den flerdimensionella konsumenten, Ekström & Forsberg red. 1999 och Motivating Sustainable

Att skapa möjligheter, motiv och engagemang för hållbar konsumtion

Regeringens ambition för det fortsatta arbetet är att öka konsumenternas möjligheter till hållbar konsumtion, stärka deras motivation till att ändra sitt beteende och öka deras engagemang för hållbar konsumtion. Detta genomförs bäst med hjälp av en blandning av styrmedel och verktyg. Styrmedel och verktyg kan delas in i tre olika grupper: ekonomiska (skatter, avgifter och bidrag), administrativa (lagar och förordningar) och informativa (märkning och information om produkters belastning på miljö, samhälle och människa). Olika styrmedel och verktyg kompletterar varandra. Medan styrmedel har en styrande funktion är verktyg hjälpmedel i en beslutsprocess. Utbildning, information och olika former av dialoger kan bidra till att göra genomförandet effektivt, t.ex. genom att ligga till grund för införandet av ett ekonomiskt styrmedel eller öka kunskapen om att ekonomiska styrmedel finns och hur de bäst kan användas.

Samverkan mellan flera olika aktörer i samhället är viktig för att främja en hållbar utveckling och för att vidtagna insatser ska ge bra resultat. För att nå en bättre samverkan behöver vi samarbeta i ökad utsträckning med myndigheter, näringsliv, ideella organisationer, branschorganisationer m.fl.

3.1 Att möjliggöra hållbar konsumtion

För att möjliggöra hållbar konsumtion kan administrativa och informativa styrmedel användas för att ge konsumenterna kunskap och möjligheter att agera utifrån.

När det gäller att skapa möjligheter krävs det att olika aktörer tar ett ansvar. Det gäller särskilt riksdag, regering, kommuner, landsting, producenter och detaljister. Riksdag och regering skapar möjligheter med hjälp av administrativa styrmedel och verktyg, såsom lagar och förordningar. Myndigheterna har också en viktig roll, t.ex. genom att tillhandahålla objektiv information och föregå med gott exempel.

Kommuner och landsting har en central funktion för samhällsplanering, t.ex. när det gäller tillhandahållande av kollektivtrafik och avfallshantering. De kan också föregå med gott exempel, sprida goda erfarenheter, prioritera konsumentvägledning, integrera hållbar konsumtion i alla relevanta beslut och ställa grundläggande hållbarhetskrav vid bidrag till projekt och organisationer. De kommunala konsumentvägledarna och energirådgivarna har också, tillsammans med Agenda 21-samordnarna, en viktig roll när det gäller informations-spridning och vidareförmedling av kunskap. Skolan, såväl grundskola som gymnasium, högskola och vuxenutbildning, har en betydelsefull roll som kunskapsförmedlare och kunskapsbyggare.

Näringslivet har också ett ansvar att se till att varornas egenskaper och utformning ger en så liten negativ påverkan som möjligt på hälsa och miljö, dvs. att tillhandahålla ett hållbart produktutbud och använda sig av

3.1.1 Insatser

För att skapa möjligheter för hållbar konsumtion har regeringen för avsikt att särskilt arbeta vidare med följande insatser.

- **Samhällsplanering**

I det fortsatta arbetet med översynen av plan- och bygglagstiftningen kommer bl.a. konsumentperspektivet att beaktas i syfte att skapa förbättrade möjligheter för hållbar konsumtion. En proposition planeras att överlämnas till riksdagen under 2007. Plan- och bygglagstiftningen har setts över av en parlamentarisk kommitté som överlämnade slutbetänkandet Får jag lov? Om planering och byggande (SOU 2005:77) till Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet i september 2005. Ett av de övergripande målen för kommitténs arbete har varit att stärka plan- och byggnadslagstiftningens roll som instrument för hållbar utveckling. Översynen har bl.a. behandlat frågeställningar kring förutsättningarna för nya handelsetableringar, inklusive frågan om etablering av externa köpcenter, och avfallshanteringsfrågor. Betänkandet har remissbehandlats (M2005/4958/Bo) och bereds nu vidare i Regeringskansliet.

Konsumentverket kommer att få en roll när det gäller att stödja kommunerna i deras arbete med samhällsplanering i syfte att förbättra deras möjligheter att inkludera ett tydligt konsumentperspektiv i sin planering bl.a. när det gäller tillgänglighet. Centrala inslag i arbetet bör vara att utveckla metoder för lärande mellan berörda aktörer, att öka kunskapen hos kommuner om konsumenters beteenden och behov samt att stimulera samverkan mellan kommuner i dessa frågor. Arbetet bör ske i samråd med bl.a. Boverket, Naturvårdsverket, Konkurrensverket och Sveriges Kommuner och Landsting.

- **Samverkan kring information**

Objektiv information riktad till konsumenterna är viktigt för att öka konsumenternas möjligheter till hållbar konsumtion. Konsumentverket har ett generellt uppdrag att stimulera hushållen till hållbara konsumtionsmönster. Många andra myndigheter tillhandahåller också information kring detta tema. För att effektivisera informationen och underlätta för konsumenterna kommer Konsumentverket att få en samordnande och sammanhållande roll när det gäller myndigheternas information om hållbar konsumtion riktad till konsumenterna. Detta ligger i linje med det nya uppdraget myndigheten föreslås få i propositionen Trygga konsumenter som handlar hållbart – Konsumentpolitikens mål och inriktning (prop. 2005/06:105). Informationen ska också vara tillgänglig för alla. Exempel på andra myndigheter som berörs är Livsmedelsverket, Boverket, Energimyndigheten, Naturvårdsverket och Vägverket. I informationsarbetet bör organisationer och branschen bjudas in att delta.

- **Ökad ekologisk produktion och offentlig konsumtion av ekologiska livsmedel** Skr. 2005/06:107

För att stimulera en positiv utveckling av marknaden för ekologiskt märkta livsmedel gör regeringen i skrivelsen Ekologisk produktion och konsumtion – Mål och inriktning till 2010 (skr. 2005/06:88) bedömningen att konsumtionen av certifierade ekologiska livsmedel i offentlig sektor bör öka. Inriktningen bör vara att 25 procent av den offentliga konsumtionen av livsmedel ska vara ekologiska. Detta kan på sikt bidra till ett breddat produktutbud och förbättrad tillgänglighet av ekologiska livsmedel för alla konsumenter. I skrivelsen görs också bedömningen att den certifierade ekologiska produktionen av bl.a. kött bör öka markant.

- **Hållbar stadsutveckling**

I regeringens pågående arbete med en hållbar stadsutveckling berörs konsumentfrågorna. Under 2006 kommer ett förslag till en nationell politik för hållbar stadsutveckling att lämnas i form av en departementspromemoria från Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet.

- **En mer energieffektiv bebyggelse**

I propositionen Nationellt program för energieffektivisering och energismart byggande (prop. 2005/06:145) gör regeringen bedömningen att nuvarande krav för energihushållning vid nybyggnad av flerbostadshus bör skärpas samt att krav på energieffektivisering bör ställas i samband med större byggnadsarbeten i befintliga bostäder. Regeringen avser att ge Boverket i uppdrag att, med beaktande av kostnadseffektivitet, meddela föreskrifter om detta.

- **Jordbrukspolitiska åtgärder i Sverige och EU**

EU:s jordbrukspolitik påverkar både utbud och pris på livsmedel och har därmed påverkan på våra matvanor. I samband med reformen av EU:s marknadsordningar för frukt och grönsaker under 2007 kommer Sverige aktivt att verka för ett avskaffande av alla prishöjande stöd för dessa produkter.

- **Märkning**

Märkning är ett viktigt verktyg för hållbar konsumtion eftersom den ger konsumenten lättillgänglig information vid köptillfället och kommunicerar mycket information på ett enkelt sätt. Detta gäller både informativ märkning, som innehållsförteckningar, och mervärdesmärkning. Regeringen avser att fortsätta att stödja miljömärkena Svanen och EU-Blomman samt det etiska märket Rättvisemärkt (prop. 2005/06:105).

Konsumentverket kommer också att få i uppdrag att tydligare informera om olika typer av etisk och social märkning.

- **Utbildning för hållbar utveckling och hållbar konsumtion**

Kunskap är en avgörande faktor för att hållbar utveckling ska uppnås. Det är därför nödvändigt att hållbar utveckling genomsyrar all utbildning, från förskolan och skolan till högskolan och folkbildningen.

Exempelvis har en bestämmelse införts i högskolelagen (1992:1434) som innebär att lärosätena ska verka för att hållbar utveckling blir en del av högskolans arbete. FN:s generalförsamling har förklarat perioden 2005–2014 till årtiondet för utbildning för hållbar utveckling. Sverige har tagit en aktiv roll i det internationella arbetet med utbildning för hållbar utveckling. Kunskap är dessutom viktigt för att man som konsument ska ha möjlighet att tillgodogöra sig information och agera medvetet.

När det gäller frågor om hållbar konsumtion för hushållen ingår dessa i ämnet hem- och konsumentkunskap, men de kan även tas upp inom ramen för andra ämnen. För att ytterligare underlätta integrering av hållbar konsumtion i skolans olika ämnen kommer Konsumentverket att få i uppdrag att ta fram skolmaterial med inriktning på bl.a. dessa frågor. Detta aviseras i propositionen Trygga konsumenter som handlar hållbart – Konsumentpolitikens mål och inriktning (prop. 2005/06:105).

- **Standardisering**

Vikten av att beakta miljöaspekter i alla typer av standarder framhålls av bl.a. Europeiska kommissionen och standardiseringsorganen i Sverige och i Europa. För närvarande pågår arbetet med att ta fram en vägledande standard för socialt och miljömässigt ansvarstagande (ISO 26000 Social Responsibility, SR). Regeringen kommer att fortsätta verka för att hållbarhetsperspektiv beaktas i utformandet av standarder för konsumentprodukter bl.a. genom stöd till ISO Social Responsibility.

Organisationen Sveriges Konsumentråd har fått ett utökat statligt stöd för att stärka konsumentrepresentationen inom standardiseringsarbetet (prop. 2005/06:105).

- **Näringslivets roll**

För att främja ett hållbart produktutbud och hållbara produktionsmetoder har bl.a. Nutek, på regeringens uppdrag, sedan mitten på 1990-talet bedrivit insatser för att stimulera verksamhets- och produktutveckling ur ett hållbarhetsperspektiv, t.ex. genom att stödja små och medelstora företag i arbetet med att miljöanpassa sina produkter och tjänster samt att miljöanpassa produktionsprocessen. I juni 2005 etablerades Sveriges miljöteknikråd (SWENTEC), som är under uppbyggnad. Rådet ska bl.a. ha till uppgift att samordna de insatser som bedrivs för att främja utveckling och marknadsintroduktion av miljöteknik och att stärka företags affärsmöjligheter på miljöområdet såväl i Sverige som på export.

3.2 Att motivera en hållbar konsumtion

För att främja ett ändrat beteende kan ekonomiska styrmedel och ibland även information användas för att stärka konsumenternas motivation till att förändra sina konsumtionsmönster. Motivationen kan stärkas genom att konsumentens kostnader för ett ohållbart beteende ökas, t.ex. miljöskatter på flygresor (se s. 26) eller genom att kostnaderna för ett hållbart beteende minskas, t.ex. skattereduktion för miljöförbättrande installationer i småhus (se s. 21). Motivation kan också skapas genom införandet av ett ekonomiskt bidrag, t.ex. investeringsstöd för kon-

vertering från direktverkande elvärme (se s. 21). Bidrag och skatteavdrag medför att kostnaderna för beteendeförändringen bärs av samhället medan en skatt på ohållbar verksamhet innebär att förorenaren betalar.

Det är framförallt riksdag och regering som har möjlighet att skapa motiv till förändring genom användningen av ekonomiska styrmedel. Men näringslivet kan också spela en viktig roll när det gäller att skapa motivation, t.ex. genom att erbjuda en lägre räntesats på lån vid köp av en miljöbil, vilket erbjuds av vissa banker. Handeln har också möjlighet att motivera till hållbar konsumtion genom att exponera varor i butik på ett visst sätt. En ny undersökning från Konsumentverket visar att det i dagligvaruhandeln lämnas miljöinformation, och viss etisk information, som kan verka motiverande. Särskilt gäller detta märken på hyllkanten, men även broschyrer och skyltar har betydelse (rapport 2006:2).

3.2.1 Insatser

Regeringen har för avsikt att särskilt arbeta vidare med följande insatser för att medverka till att öka konsumenternas motivation att konsumera hållbart.

- **Effektivare ekonomiska styrmedel inom miljöområdet**

Ekonomiska styrmedel inom miljöområdet kan bidra till att öka konsumenters motivation att agera hållbart. I Sverige används en rad ekonomiska styrmedel på miljöområdet. Naturvårdsverket och Energimyndigheten har fått i uppdrag att, i samråd med Skatteverket och Konjunkturinstitutet, göra en heltäckande analys av dagens ekonomiska styrmedel på miljöområdet i syfte att ge en samlad bild av hur de samverkar och deras effektivitet. Uppdraget, som omfattar en granskning av skatter, avgifter och direkta bidrag, ska redovisas i oktober 2006. Mot bakgrund av denna utvärdering ska en utredning tillsättas som vid behov ska föreslå nya eller förändrade ekonomiska styrmedel som kan bidra till att de nationella miljö kvalitetsmålen och delmålen uppnås så kostnadseffektivt som möjligt.

- **Översyn av skattesystemet**

Behovet att ställa om Sverige till ett ekologiskt och socialt samhälle gör att de miljöanpassade inslagen i skattesystemet kan behöva öka. Sedan skattereformen 1990/91 genomfördes har en rad stora förändringar skett, både i samhället i stort och i skattepolitiken, som gör att det finns behov att se över hela skattesystemet. Regeringen kommer att påbörja en sådan översyn 2006.

- **Individuell mätning av tappvarmvatten och el**

Regeringen anser att individuell mätning och debitering av el och tappvarmvatten i flerbostadshus framstår som ett viktigt instrument för att påverka hushållens konsumtionsvanor. I propositionen Nationellt program för energieffektivisering och energismart byggande (prop. 2005/06:145) gör regeringen bedömningen att frågan bör utredas ytterligare. Regeringen avser att ge energitjänstutredningen detta uppdrag.

- **En kunskapsbas – fakta om hållbar konsumtion**

Statliga myndigheter besitter stora kunskaper och producerar många rapporter om våra konsumtionsmönster och konsekvenserna av vår konsumtion. Denna information kan ge motivation till ett ändrat beteende. I dag är informationen utspridd på olika myndigheters webbplatser och ofta svårtillgänglig för den som inte har sakkunskap.

För att skapa motivation kommer relevant kunskap om konsumtionsmönster att samlas på Konsumentverkets webbplats. Informationen hämtas från berörda myndigheter, bl.a. Boverket, Energimyndigheten och Vägverket, som tillsammans med Konsumentverket kommer att få i uppdrag att göra informationen mer lättillgänglig och anpassad till olika målgrupper, bl.a. barn och unga. Detta ligger i linje med det uppdrag som Konsumentverket föreslås få i propositionen Trygga konsumenter som handlar hållbart – Konsumentpolitikens mål och inriktning (prop. 2005/06:105). Uppdraget innebär bl.a. att myndighetens webbplats ska utgöra en samlingsplats för saklig information riktad till konsumenter och vidareinformatörer.

Kunskapsbasen kan också fungera som faktabas för medierna och andra vidareförmedlare, organisationer och näringsliv som arbetar med hållbar konsumtion. Kunskapsbasen ska också ge konkreta exempel på positiva effekter av ett ändrat beteende.

- **En nationell energieffektiviseringskampanj**

Regeringen avser att ge Energimyndigheten i uppdrag att, i samverkan med Konsumentverket, Boverket och Naturvårdsverket, förbereda och genomföra en riktad nationell kampanj om energieffektivisering i syfte att visa på tekniska lösningar som bidrar till en ökad energieffektivisering (prop. 2005/06:145). Kampanjen ska bl.a. visa hur man med enkla medel kan minska sin energianvändning.

3.3 Att engagera för en hållbar konsumtion

För att nå förändrade konsumtionsmönster krävs förändringar i livsstil och levnadsmönster samt nya eller reviderade värderingar. Detta förutsätter en social acceptans och medvetenhet hos varje konsument och bygger på kunskap, men också på engagemang för frågorna. Konsumenter måste både ändra invanda mönster och efterfråga information samt ställa krav på producenter och detaljister.

Ideella organisationer har en unik roll som vidareförmedlare av kunskap och som opinionsbildare när det gäller att skapa engagemang för en hållbar konsumtion för hushållen. Deras nätverk och dialog med konsumenterna tillför en viktig lokal och regional dimension och kan, förutom att skapa ett engagemang för frågorna, bidra till en livaktig dialog mellan medborgare, politiker och myndigheter. Ideella organisationer har också en angelägen roll som vidareförmedlare av information. Även de kommunala rådgivarna, som konsumentvägledare, energirådgivare och agenda 21-samordnare, är betydelsefulla i arbetet för ett ökat engagemang för hållbar konsumtion, särskilt som vidareförmedlare av information och kunskap.

Även näringslivet kan ha en roll när det gäller att skapa engagemang, särskilt i sin marknadsföring. Skr. 2005/06:107

3.3.1 Insatser

Regeringen har för avsikt att särskilt arbeta vidare med följande insatser för att medverka till att öka konsumenternas engagemang för hållbar konsumtion.

- **Forum för hållbar konsumtion för hushållen**

För att öka engagemanget i samhället, särskilt bland konsumenterna, i fråga om förändrade konsumtionsmönster avser regeringen att återkommande bjuda in till ett Forum för hållbar konsumtion för hushållen. Forumet syftar till att öka dialogen kring aktuella frågor och lyfta viktiga frågeställningar till debatt. Genom forumet skapas också arenor för sektorsövergripande samverkan. Nära samverkan kommer att ske med Hållbarhetsrådet, som är knutet till Boverket. Rådet arbetar med att underlätta genomförandet av den svenska strategin för hållbar utveckling, särskilt på lokal och regional nivå.

- **Att främja konsumtionen av ekologiska livsmedel**

Konsumentverket kommer våren 2006 att få i uppdrag att utarbeta en kommunikationsstrategi för att främja konsumtionen av ekologiska livsmedel. Strategin ska kunna användas som ett underlag i verkets arbete med främjandet av ekologiska livsmedel, men också som underlag för andra aktörer. Uppdraget ska samordnas med andra pågående initiativ på området, t.ex. den planerade kampanjen för ökad konsumtion av ekologiska livsmedel som organisationen Ekologiska lantbrukare initierat i samarbete med flera andra aktörer.

- **En stark konsumentrörelse**

I propositionen Trygga konsumenter som handlar hållbart – Konsumentpolitikens mål och inriktning (prop. 2005/06:105) gör regeringen bedömningen att det är eftersträvansvärt med en stark konsumentrörelse och att organisationer som arbetar med konsumentrelaterade frågor ges fortsatt ekonomiskt organisationsstöd.

- **Stöd till organisationer som arbetar med projekt om hållbar konsumtion**

Det projektstöd som Konsumentverket distribuerar kommer under perioden 2007–2009 att fokusera på projekt om hållbar konsumtion med särskild inriktning mot ändrade konsumtionsmönster (prop. 2005/06:105).

- **Ökat stöd till informationsinsatser som främjar rättvis handel**

År 2006 inleddes en satsning med ett utökat stöd från biståndsanslaget till informationsinsatser genom organisationer som främjar en rättvis handel. Stödet administreras av Sida. Satsningen ska bidra till ökad medvetenhet om globala rättvisefrågor.

4 Hur vi når hållbara konsumtionsmönster – regeringens pågående arbete

Skr. 2005/06:107

4.1 Äta hållbart

Trots att den andel av hushållens inkomster som används till livsmedel minskar, ökar konsumtionen av livsmedel i Sverige. År 2000 åt varje svensk i genomsnitt 800 kg livsmedel. Det är nästan 40 kg mer än tio år dessförinnan och 30 kg mer än det europeiska genomsnittet. Vi äter också annorlunda i dag än för 10 år sedan. En allt mindre del av livsmedelskonsumtionen utgörs av basmat, som potatis, mjölkprodukter och bröd. Istället har den så kallade utrymmesmaten, dvs. läsk, godis och snacks, fått ett större utrymme. Vi äter också mer kött i dag, särskilt kyckling- och nötkött, och mer importerad mat. Andra trender som påverkar våra matvanor är att allt mindre tid ägnas åt att förbereda och laga mat. Istället har konsumtionen av fryst och färdiglagad mat ökat.

Vår livsmedelskonsumtion är miljömässigt ohållbar på flera sätt, bl.a. på grund av de utsläpp produktionen avger i vatten, jord och luft. Ungefär en tredjedel av hushållens totala miljöbelastning har sitt upphov i våra matvanor. Miljöbelastningen ser olika ut för olika livsmedel. Till exempel kräver produktionen av kött ofta mer energi än produktionen av frukt, grönsaker och andra vegetabilier. Samtidigt är köttproduktionen viktig för att hålla landskapet öppet genom betande djur. Även förvaring och tillagning av livsmedel kan ha stor betydelse för miljöpåverkan av vårt ätande.

I dag är närmare 40 procent av all mat vi äter i Sverige producerad utomlands. Det innebär att våra matvanor inte bara påverkar utvecklingen i Sverige utan också utvecklingen i andra länder. Internationell livsmedelshandel genererar också miljöskador genom transporter i förädlings- och distributionsled, som dock måste vägas mot eventuella sociala och ekonomiska fördelar.

Vårt ätande skapar i allt högre utsträckning ohälsa i form av övervikt och fetma. Andelen vuxna i Sverige med fetma har fördubblats sedan 1980 och andelen överviktiga har ökat med 30 procent bland män och 20 procent bland kvinnor. Förekomsten av övervikt och fetma bland barn (4–18 år) varierar i olika studier mellan 14 och 23 procent, varav 1–4 procent är feta. Folkhälsorapporten 2005 visar att fetma och fetma-relaterade sjukdomar är bland de socialt mest ojämnt fördelade ohälsotillstånden och trenden är att de sociala skillnaderna ökar, både bland vuxna och barn. Livsmedelsverket och Statens folkhälsoinstitut har i sitt underlag till handlingsplan för goda matvanor och fysisk aktivitet beräknat samhällskostnaderna för ohälsosamma matvanor och fysisk inaktivitet i Sverige till 16 miljarder kronor per år. De direkta sjukvårdskostnaderna för fetma-relaterade sjukdomar uppskattades 2004 till nästan 4 miljarder kronor per år. Till detta kommer ca 12 miljarder kronor för produktionsbortfall på grund av sjukdom.

Våra matvanors påverkan på utvecklingen beskrivs mer ingående i delbetänkandet Hållbara laster (SOU 2004:119).

Konsumenter kan påverka utvecklingen genom sina matvanor och krav. Att äta hållbart handlar om att äta för en mindre miljöbelastning, för sin egen hälsa och för att främja den ekonomiska och sociala utvecklingen i Sverige och övriga världen.

Att äta miljömässigt hållbart innebär att äta livsmedel som producerats med miljöanpassade produktionsmetoder, t.ex. ekologiskt producerade livsmedel. Ekologisk märkning ger en signal till konsumenten om vilka livsmedel som är producerade på ett för miljön skonsamt sätt. En rapport från EU:s miljöbyrå EEA (11/2005) pekar på att ekologisk märkning bidragit till en mer miljömässigt hållbar utveckling.

Att äta hållbart innebär också att äta näringsriktig kost som inte ger upphov till övervikt och fetma. Att göra barn och unga till medvetna konsumenter är särskilt viktigt i detta sammanhang.

Det handlar också om att äta produkter importerade från fattigare länder och produkter producerade med krav på socialt och miljömässigt ansvarstagande, s.k. etisk eller rättvis konsumtion. Genom att konsumera livsmedel som är producerade med respekt för människan och miljön kan svenska konsumenter bidra till en mer rättvis utveckling. Många konsumenter vill i allt högre utsträckning göra etiska konsumtionsval. Utbudet av socialt och etiskt märkta produkter, som rättvisemärkta produkter, är dock mycket begränsat. Det beror bl.a. på svårigheten att säkerställa efterlevnaden av sociala kriterier i produktionen på ett tillräckligt förfinat och resurseffektivt sätt. Samtidigt har allt fler producenter börjat integrera sociala och miljömässiga hänsyn i sin produktion.

Hållbar livsmedelskonsumtion är komplex eftersom den skapar flera målkonflikter. Vissa konsumtionsvanor är t.ex. negativa för den miljömässiga utvecklingen samtidigt som de är positiva för den ekonomiska och sociala utvecklingen i fattiga länder. Det gäller exempelvis konsumtionen av varor producerade i utvecklingsländer, för vilka ökad handel utgör en viktig motor för utveckling, men som samtidigt kräver längre transporter och fler förpackningar än lokalt producerade varor. Det är därför viktigt att externa kostnader internaliseras, dvs. att de kostnader för samhället som konsumtionen ger upphov till inkluderas i varans pris.

Pågående arbete – ett urval

Regeringen har vidtagit flera åtgärder inom olika politikområden för att öka konsumenternas möjligheter och motiv till att äta hållbart. Här redovisas ett urval av de viktigaste insatserna för att kartlägga regeringens arbete på området.

- **Insatser för att främja konsumtionen av ekologiska livsmedel**

Varje år öronmärks ca 17 miljoner kronor för marknadsfrämjande åtgärder för ekologiska livsmedel. En del av dessa medel används för att öka konsumtionen av ekologiska livsmedel i offentlig sektor, men också för att främja hushållens konsumtion. Åtgärder som kan komma i fråga

är utbildning och information till t.ex. offentliga upphandlare och för personal i storhushåll.

Konsumentverket får 5 miljoner kronor årligen sedan 2002 för att arbeta med att främja hushållens konsumtion av ekologiska livsmedel. Arbetet har framförallt omfattat framtagandet av informationsmaterial och inneburit att ett brett samarbete med olika aktörer kring frågorna utvecklats. Konsumentverket har också tagit fram en ekokalkyl som kan användas för att jämföra kostnaden för ekologiska respektive konventionella livsmedel (www.konsumentverket.se).

- **Stöd till jordbrukare som är anslutna till ett kvalitetscertifieringssystem**

I Sverige har jordbrukare som är anslutna till ett kvalitetscertifieringssystem möjlighet att få stöd. Stödet uppgår till ca 20 miljoner kronor per år och omfattar bl.a. stöd för ekologisk certifiering och Svenskt Sigill. Certifieringsstödet ökar konsumenternas möjligheter att äta hållbart genom att fler produkter blir miljömärkta.

- **Informationssatsning om livsmedelsmärkning**

Livsmedelsverket arbetar med en informationssatsning riktad till konsumenter om livsmedelsmärkning. Syftet är att göra det lättare för konsumenten att göra medvetna val. Livsmedelsverket har också fått i uppdrag att, tillsammans med lokala tillsynsmyndigheter, genomföra ett nationellt tillsynsprojekt om redlighet och märkning för att minska risken för att konsumenten blir vilseledd. Det förekommer t.ex. att konsumenterna uppfattar kontrollmärket som en information om att råvarorna är svenska, trots att kontrollmärket inte säger någonting om råvarornas ursprung, utan endast anger i vilken anläggning livsmedlet är tillverkat.

- **Råd för skolmaten**

Livsmedelsverket fick hösten 2005 i uppdrag att ta fram nya råd för maten i förskolor och skolor. Råden ska följa de svenska näringsrekommendationerna och förebygga ohälsosamma matvanor. Åtgärden ska också bidra till att skapa förutsättningar för hållbar livsmedelskonsumtion genom att barn, unga och föräldrar lär sig goda matvanor i skolan.

- **Råd om maten på arbetsplatsen**

Regeringen gav i februari 2006 Livsmedelsverket i uppdrag att utarbeta råd för maten på arbetsplatsen. Råden ska ge vägledning om vad som är hälsosam mat i enlighet med svenska näringsrekommendationer och visa på hur bra matvanor kan främjas.

- **En reviderad nyckelhålmärkning**

I Sverige har nyckelhålmärkningen stimulerat en produktutveckling med magrare och mer fiberrika produkter. Livsmedelsverket reviderade reglerna för märkningen 2005. De nya reglerna innebär bl.a. att kriterierna för fett och kostfibrer för vissa livsmedelsgrupper skärpts och att kriterier för socker och salt införts för vissa grupper. Det reviderade

nyckelhålet kommer att ge en mer fullständig signal till konsumenten om vilka livsmedel som är hälsosamma att äta. Skr. 2005/06:107

- **Stöd till etisk konsumtion**

Social och etisk märkning spelar en viktig roll för att informera och göra konsumenter medvetna om globala rättvisefrågor. Föreningen för Rättvisemärkt i Sverige får sedan budgetåret 2004 statligt bidrag med 1,6 miljoner kronor för sitt arbete med att bedriva en aktiv opinionsbildning kring och skapa en dialog om etisk konsumtion.

- **Framtida handel**

Dialogen Framtida handel med dagligvaror är ett unikt samarbete mellan ett antal företag, myndigheter och regeringen. Syftet har varit att komma överens om olika åtgärder för att nå en hållbar utveckling av handeln med dagligvaror inklusive transporter.

- **Underlag till en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet**

Ett underlag till en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet har tagits fram av Livsmedelsverket och Statens folkhälsoinstitut. Beredning av underlaget, som omfattar 79 åtgärds-punkter, pågår i Regeringskansliet. Ett arbete pågår även på europeisk nivå. Europeiska kommissionen har nyligen lagt fram grönboken Främja goda kostvanor och motion: En europeisk dimension i arbetet för att förebygga övervikt, fetma och kroniska sjukdomar (KOM (2005) 637 slutlig).

- **Globalt Ansvar**

Genom initiativet Globalt Ansvar arbetar regeringen med att stimulera svenska företag att integrera sociala och miljömässiga hänsyn i form av arbetskydd, lönepolitik m.m. i sin verksamhet och att rapportera om detta arbete till sina intressenter, däribland konsumenterna. Globalt Ansvar bedriver ett aktivt informations- och kunskapsspridande arbete, bl.a. genom en seminarieserie och en hemsida (www.ud.se/ga).

4.2 Bo hållbart

Vårt boende påverkar miljön, vår hälsa, vår säkerhet och våra möjligheter att delta i kulturella och sociala sammanhang. Boendets största påverkan på miljön, samhället och ofta även privatekonomin är energianvändningen och de största hållbarhetsvinsterna kan göras inom detta område. En annan viktig fråga är avfallshanteringen. Därför fokuserar handlingsplanen framförallt på hushållens energianvändning och hanteringen av hushållsavfall. I Sverige finns ca 4,4 miljoner bostäder. Drygt hälften av dessa finns i flerbostadshus och resten i småhus. Antalet enpersonshushåll är stort och har ökat det senaste årtiondet.

Hushållen utgör en av samhällets största energianvändare. All utvinning, omvandling och användning av energi ger upphov till miljöpåverkan av något slag. Bostäder och lokaler står för ca 38 procent

av den totala energianvändningen i Sverige. Drygt 60 procent avser uppvärmning och varmvatten, resten utgörs av hushållsel och driftsel. Energianvändningen har varit relativt konstant sedan 1970, trots att antalet bostäder har ökat med ca 40 procent under samma period. Denna utveckling har varit möjlig tack vare en betydande energieffektivisering som möjliggjorts av teknikutvecklingen. Samtidigt har användningen av hushållsel och driftsel ökat kraftigt sedan 1970. Orsakerna till detta är flera, men främst beror det på att antalet hushåll ökar i kombination med att hushållens storlek minskar. En annan anledning är att antalet hushållsapparater per hushåll ökat betydligt som ett resultat av teknikutvecklingen och introduktionen av nya produkter på marknaden, såsom platta TV-apparater och DVD-spelare. Innehavet och användningen av hushållsapparater är i hög grad relaterad till modetrender och livsstil. Därför finns det en retureffekt inom energiområdet genom att effektivitetsvinsterna som genererats av bl.a. teknikutveckling äts upp av ökad konsumtion.

Vår konsumtion resulterar också i stora mängder avfall. År 2004 uppgick hushållsavfallet i genomsnitt till ca 460 kg per person i Sverige. Mängden, som tidigare ökade, är i stort sett densamma som 2003 och 2002, men det är ännu osäkert om stabiliseringen av avfallsmängderna är ett trendbrott. Samtidigt ökar mängden farligt avfall. Omkring 90 procent av hushållsavfallet återvanns i någon form under 2004. Det är en betydande ökning jämfört med tidigare år.

Hur bor vi hållbart?

Ett hållbart boende förutsätter hushållning med energi och andra naturresurser, men inkluderar också hälso- och privatekonomiska aspekter, säkerhet och tillgänglighet.

Det hållbara boendet ställer krav på kulturella och sociala sammanhang, som närhet till arbetsplatser, butiker, avfallsinsamling och annat som konsumenterna är beroende av i vardagen. Ett hållbart boende är också tillgängligt för alla, dvs. utformat och öppet för alla. Oavsett funktionshinder, kön, ålder och etniskt ursprung ska alla människor kunna nå och ta del av kulturutbud, samhällsinformation och service, och alla ska kunna förflytta sig mellan bostad, arbetsplats och fritidsaktiviteter. Tillgänglighet är särskilt viktigt med avseende på den demografiska utvecklingen, där de äldre – och därmed ofta funktionshindrade – kommer att utgöra en allt större andel av befolkningen. Det är därför eftersträvansvärt att särlösningar undviks.

Att bo hållbart innebär att ha en energieffektiv uppvärmning, energieffektiva apparater och att använda uppvärmningssystemet och apparaterna på ett energibesparande sätt. Detta kan främja en miljömässigt hållbar utveckling och kan också bidra till en stärkt privatekonomi genom minskade energikostnader.

Ett hållbart boende innebär också att avfallshanteringen är enkel för konsumenterna och effektiv för samhället samt att avfallet utnyttjas som en effektiv resurs, t.ex. genom att gamla tidningar används som en råvara vid produktionen av nya tidningar. Andra viktiga delar i ett hållbart boende är att avfallsinsamlingen är tillgänglig och att möjligheten finns att enkelt källsortera sitt avfall i, eller i nära anslutning till, sin bostad. I

synnerhet är det viktigt att konsumenter på ett enkelt sätt kan lämna ifrån sig avfall som är särskilt skadligt för hälsan och miljön, t.ex. målarfärg och kemikalier.

Möjligheterna att bo hållbart har ökat betydligt tack vare ökad kunskap och teknisk utveckling. Det finns numera ett stort utbud av energi-effektiva hushållsapparater och det byggs bostäder utan konventionella värmesystem och med ett mycket lågt behov av tillförd energi för uppvärmningsändamål. Nybyggda bostäder har ofta även en god fysisk tillgänglighet, som möjliggör ett bra boende för alla. Men nybyggnad utgör bara en liten del av det totala byggnadsbeståndet. Mer än 90 procent av de byggnader som förväntas finnas om 50 år är redan byggda i dag. För att uppnå stora energieffektiviseringar, för att underlätta avfallsåtervinning och få till stånd ett tillgängligt boende redan på kort sikt är det därför viktigt att fokusera på åtgärder i den befintliga bebyggelsen, speciellt i samband med stora ombyggnader.

Pågående arbete – ett urval

- **Månadsvis avläsning av el**

Ett obligatoriskt krav på månadsvis mätning, avläsning och rapportering av el för samtliga konsumenter träder i kraft den 1 juli 2009 (prop. 2002/03:85, bet. 2002/03:NU11, rskr. 2002/03:233). Genom en tätare mätaravläsning får konsumenten en bättre avstämning och en mer direkt koppling mellan förbrukning och energikostnad.

- **Skattereduktion för vissa miljöförbättrande installationer i småhus**

Den 1 januari 2004 trädde lagen (2003:1204) om skattereduktion för vissa miljöförbättrande installationer i småhus i kraft. Lagstiftningen syftar till att stimulera till vissa miljöförbättrande åtgärder i permanentbostäder och gäller för installation av energieffektiva fönster i befintliga småhus och för installation av biobränsleanläggning för uppvärmning i nybyggda småhus under perioden januari 2004–december 2006.

- **Investeringsstöd för konvertering från direktverkande el**

I samband med budgetpropositionen för 2006 (prop. 2005/06:1, utg.omr. 21, bet. 2005/06:FiU1, rskr. 2005/06:34) beslutade riksdagen om ett femårigt stöd till ägare av bl.a. småhus och flerbostadshus i syfte att stimulera konvertering från direktverkande elvärme, helt eller delvis, till fjärrvärme eller individuell uppvärmning från biobränslen, värmepump eller solvärme. Stöd ges med upp till 30 procent av konverteringskostnaderna, dock högst 30 000 kronor per bostad.

- **Stöd för konvertering av oljeuppvärmningssystem i bostadshus**

Ett särskilt stöd för konvertering av oljeuppvärmningssystem i bostadshus infördes den 1 januari 2006 (prop. 2005/06:32, bet. 2005/06:NU8, rskr. 2005/06:133) i syfte att skapa motiv för konsumenter att byta till förnybara energikällor och bryta oljeberoendet för uppvärmning. Stödet avser konvertering från oljeuppvärmningssystem till fjärrvärme eller individuell uppvärmning med biobränsle, berg-, sjö- eller

jordvärmepump eller solvärme. Stöd ges med upp till 30 procent av kostnaderna, dock högst 14 000 kronor. Skr. 2005/06:107

- **Energideklaration för byggnader**

Regeringen föreslår i propositionen Nationellt program för energi-effektivisering och energismart byggande (prop. 2005/06:145) att en lag om energideklarationer för byggnader införs. Lagen syftar till att främja en effektiv energianvändning och en god inomhusmiljö i byggnader. Energideklarationerna visar hur mycket energi som används i byggnader och hur användandet kan effektiviseras för att minska energikonsumtionen. Övergångsbestämmelser föreslås, som innebär att bl.a. flerbostadshus ska vara deklarerade senast vid utgången av 2008. Lagen föreslås träda i kraft den 1 oktober 2006.

- **Grön skatteväxling**

Den gröna skatteväxling som genomförs under 2001–2010 omfattar totalt 30 miljarder kronor. Fram t.o.m. 2006 kommer en skatteväxling om drygt 17 miljarder kronor att ha genomförts. Tyngdpunkten för de energi- och miljöskattehöjningar som hittills har skett har främst legat på höjda skatter på el och uppvärmningsbränslen, vilket har ökat miljöstyrningen i skattesystemet. Skatteväxlingen omfattar även åtgärder för ett hållbart resande (se avsnitt 4.3).

Som ett led i den gröna skatteväxlingen höjdes vid årsskiftet 2005/06 energiskatten på el som förbrukas i hushåll och inom servicesektorn med 0,6 öre/kWh.

- **Fastighetsskatt**

I dag ger miljöinvesteringar många gånger högre marknadsvärden vilket på sikt slår igenom på taxeringsvärdena och därmed på fastighetsskatten. En arbetsgrupp har tillsatts i Regeringskansliet för att analysera denna fråga (se prop. 2005/06:145). Gruppen ska presentera förslag som innebär att fastighetsskattens utformning inte motverkar – alternativt stimulerar – energieffektiva lösningar i bebyggelsen, samtidigt som principen om att taxeringsvärdet baseras på marknadsvärdet inte rubbas.

- **Mätning av hushållsel i bostäder**

Energimyndigheten genomför på regeringens uppdrag under 2005–2007 en mätstudie som kommer att ge aktuella data på hur hushållselen fördelas på olika användningsområden. Projektet syftar till att öka kunskapen om hushållens faktiska energianvändning för att kunna utveckla bättre informationsinsatser och andra instrument för effektivare energianvändning. Projektet genomförs i samarbete med Statistiska centralbyrån (SCB) och i samverkan med Miljöförvaltningen i Stockholm stads projekt ”Konsumera smartare – minska växthus-effekten”.

- **Energimärkning**

Sedan början av 1990-talet finns ett energimärkningssystem för hushållsapparater inom EU. Energimärkningskraven omfattar i dag åtta olika produktgrupper, bl.a. kylskåp, frysar och diskmaskiner. För närvarande ser Europeiska kommissionen över det befintliga ram-

direktivet, rådets direktiv 92/75/EEG av den 22 september 1992 om märkning och standardiserad konsumentinformation som anger hushållsapparaters förbrukning av energi och andra resurser (EGT L 297, 13.10.1992, s.16, Celex 31992L0075), som i dag är avgränsat till hushållsutrustning, i syfte att möjliggöra att fler produktgrupper kan omfattas av märkningen.

- **Energirådgivarna**

Samtliga 290 kommuner i landet bedriver i dag energirådgivningsverksamhet riktad till bl.a. konsumenter. I enlighet med 2002 års energipolitiska beslut satsas ca 90 miljoner kronor per år på rådgivningsverksamheten under perioden 2003–2007. Därutöver ges stöd till regionala energikontor. Energirådgivningen syftar till att förmedla lokalt och regionalt anpassad kunskap om energianvändning samt om förutsättningar att förändra energianvändningen i lokaler och bostäder. En extern utvärdering har genomförts för att tjäna som underlag för beslut om verksamheten inför en ny programperiod efter 2007 (M2005/5357/E).

- **Mer energieffektiva produkter**

I början av 2005 antogs ett ramdirektiv, Europaparlamentets och rådets direktiv 2005/32/EG om upprättande av en ram för att fastställa krav på ekodesign för energianvändande produkter och om ändring av rådets direktiv 92/42/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 96/57/EG och 2000/55/EG (EUT L 191, 22.7.2005, s.29, Celex 32005L0032), som syftar till att förbättra energianvändande produkters energieffektivitet och minska annan negativ miljöpåverkan. Direktivet anger kriterier för hur produktkrav på bl.a. energieffektivitet ska fastställas. Det ska vara genomfört i medlemsstaterna senast sommaren 2007.

- **Att förebygga avfall**

Europeiska kommissionen har nyligen presenterat strategin Att främja ett hållbart resursutnyttjande: En temainriktad strategi för förebyggande och materialåtervinning av avfall (KOM (2005) 666 slutlig). I denna föreslås bl.a. åtgärder för att motverka att avfallsmängderna ökar. Sverige anser att förslagen är viktiga för att få till en välfungerande och hållbar avfallshantering och medverkar aktivt i arbetet.

- **Källsortering av avfall**

Regeringen verkar för att det ska bli enklare för konsumenter att delta i källsortering av förpackningar och returpapper. Sedan januari 2005 föreskriver förordning (1997:185) om producentansvar för förpackningar och förordning (1994:1205) om producentansvar för returpapper att insamlingssystemen ska ge en god service åt dem som ska lämna avfall.

En särskild skattestimulans för källsortering i flerfamiljshus infördes i januari 2005 och betalas ut under 2005 och 2006. Fastighetsägare kan få ersättning med 30 procent av kostnaderna för att inrätta källsorteringsutrymme i flerbostadshus.

- **Avfallsportalen**

Avfallsportalen är ett samarbetsprojekt mellan bl.a. Konsumentverket, Naturvårdsverket och Svenska Renhållningsverksföreningen (RVF). På portalen finns information om hur man sorterar sitt avfall, varför det bör sorteras, var avfallet ska lämnas och vad som händer sedan (www.sopor.nu).

- **Energikalkylen**

Energikalkylen riktar sig till dem som bor i småhus och hjälper användaren att se vad olika energibesparingsåtgärder, t.ex. byte av uppvärmningssystem, innebär för hushållets ekonomi och för miljön. Den finns på Konsumentverkets webbplats (www.konsumentverket.se).

- **Köpguiden**

Köpguiden samlar olika fakta om ett antal olika produkttyper, främst hushållsapparater, t.ex. pris, energiförbrukning och andra miljöfakta. Guiden riktar sig till konsumenter och finns på Konsumentverkets webbplats (www.konsumentverket.se).

4.3 Resa hållbart

Vi svenskar reser ca 50 procent mer i dag än för 25 år sedan, mätt i antal personkilometer. Det handlar inte främst om långväga semesterresor utan om resor till och från jobbet, skolan, butiken etc. I genomsnitt gör varje svensk konsument tre kortare resor per dag. Under de senaste tio åren har även flygtrafiken ökat markant och frågor om hållbar turism uppmärksammas alltmer.

Bilen är det vanligaste transportmedlet oavsett ärende och används vid ca 65 procent av alla resor. I Sverige har antalet personbilar ökat med ca 50 procent sedan 1975. Under samma period ökade befolkningen med nästan 10 procent. Bränsleförbrukningen hos nya personbilar i Sverige var 24 procent större än genomsnittet i Europa 2002. Trenden de senaste åren är att denna skillnad ökar.

Under vardagar är de vanligaste bilresorna resor till och från arbetet eller skolan (ca 30 procent) samt resor för inköps- och serviceärenden (ca 25 procent). Ungefär 40 procent av alla bilresor är kortare än 2,5 kilometer. Under helgerna dominerar fritidsresorna. Resvanorna skiljer sig åt mellan könen och män gör betydligt fler tjänsteresor än kvinnor, som reser mer i service- och inköpsärenden. Kvinnor åker mer kollektivt och är oftare bilpassagerare än bilförare. Kvinnor har även en betydligt mer positiv inställning till kollektivtrafik än män. (SIKA:s Årsbok 2005)

Vårt resande drivs bl.a. av våra behov av att arbeta, gå i skolan etc. och upplevs av många konsumenter som nödvändigt för att uppnå en hög livskvalitet. Det ökade resandet är på många sätt positivt eftersom det bidragit till ökad tillgänglighet och ökad rörlighet för bl.a. funktionshindrade, samt till en flexiblere arbetsmarknad dvs., konsekvenser som är positiva för både social och ekonomisk hållbarhet. Samtidigt bidrar det ökade resandet till negativa externa effekter genom klimatförändringar, förorenad luft och ohälsa. Resandet leder också ofta till uttunning av den lokala servicen, vilket i sin tur skapar ett serviceproblem för grupper med

bristande tillgång till bil och kollektivtrafik, t.ex. ekonomiskt resurssvaga eller funktionshindrade.

Det är framförallt resandet med bil, buss och flyg, som drivs med fossila bränslen, som bidrar till en ohållbar utveckling. Av de totala koldioxidutsläppen i Sverige står transporterna för ca 40 procent och persontransporterna för drygt 60 procent av dessa. Resandets miljöpåverkan beskrivs mer djupgående i propositionen Svenska miljömål – ett gemensamt uppdrag (prop. 2004/05:150).

Det ökade resandet kan också vara skadligt för vår hälsa. Bilavgaserna har under senaste årtiondena blivit mycket renare men innehåller fortfarande stora mängder hälsovådliga ämnen, och trafikbuller är ett stort folkhälsoproblem, särskilt i större tätorter. Omkring två miljoner människor i Sverige bedöms vara utsatta för trafikbuller som överskrider de av riksdagen antagna riktvärdena och ca 85 procent av dem bor i tätorter. Det ökade resandet i bil bidrar också till ett ökat stillasittande som har en negativ effekt på människors hälsa.

Teknikutvecklingen har bidragit till produktionen av mer energi-effektiva bilar, samtidigt som dagens bilar är utrustade med högre motorprestanda och alltfler energikrävande tillbehör, såsom luftkonditionering och elektroniska apparater, vilket resulterat i att den totala energianvändningen inte har sjunkit. Antalet bilar har också ökat, liksom längden på våra resor. Därför finns det en tydlig retureffekt när det gäller resandet, vilket innebär att hållbarhetsvinsterna äts upp av utökad ohållbar konsumtion.

Hur reser vi hållbart?

Ett mer hållbart resande kan uppnås genom att industrin tillverkar och konsumenterna väljer att köra mer bränslesnåla bilar. Att resa med fordon som drivs på förnybara drivmedel kan också vara bättre för ett hållbart resande, genom att dessa drivmedel i mindre utsträckning bidrar till utsläpp av växthusgaser och i vissa fall även till mindre miljöfarliga utsläpp. En förutsättning är dock att möjligheten att tanka dessa drivmedel är god och att fordon som drivs på förnybara drivmedel erbjuds på marknaden.

Att välja ett alternativt färdssätt till resa med egen bil kan också bidra till ett mer hållbart resande, som att välja kollektivtrafik eller att cykla. Resor till fots eller med cykel utgör i Sverige i dag ca 30 procent av resorna och ca 8 procent av våra resor görs med kollektivtrafik, vilket utgör en liten andel av den totala sträckan vi reser per dag.

Åtgärder som minskar antalet bilar och andra fordon bidrar också till minskat buller och minskade hälsovådliga utsläpp. Andra åtgärder kan vara att minska antalet bilar och andra fordon i tätbebyggda områden. En väl utbyggd IT-infrastruktur kan också bidra till ett minskat behov av resande, exempelvis genom ökad möjlighet till distansarbete.

Pågående arbete – ett urval

- **Förslag om koldioxidifferentierad fordonsskatt**

Regeringen föreslår i propositionen Ny vägtrafikskattelag, m.m. (prop. 2005/06:65) att fordonsskatten för personbilar läggs om till att vara baserad på koldioxidutsläpp. Syftet med ändringen är att skapa ekonomiska motiv för konsumenter att välja bränsleeffektiva bilar. Skatten syftar också till att skapa motiv för intensifierad forskning och utveckling mot mer bränslesnåla bilar och till att introducera bränslesnåla modeller av befintliga bilar i Sverige. De nya bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 maj 2006.

- **Utökat tillhandahållande av förnybara drivmedel**

En ny lag (2005:1248) om skyldighet att tillhandahålla förnybara drivmedel, som etanol eller biogas, träder i kraft den 1 april 2006. Den nya lagen gör stora bränslesäljare skyldiga att sälja förnybara drivmedel. Utbyggnaden av tankställen ska ske successivt från april 2006 till januari 2010, då även mindre säljställen kommer att vara skyldiga att sälja förnybara drivmedel.

- **Miljöskatter på flygresor**

I lagrådsremissen Skatt på flygresor, som regeringen beslutade den 2 mars 2006, föreslås att en skatt på flygbiljetter ska införas, utformad som en skatt baserad på transporterade passagerare. Skatten föreslås utgöra en del av den gröna skatteväxlingen. Den ökade konsumtionen av flygresor har bidragit till höjda växthusgasutsläpp som innebär ökade klimatförändringar. Skatten ska ge som en signal till konsumenterna och utgöra ett led i ambitionen att internalisera externa kostnader i priset. Lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 2006. Skatt ska dock inte tas ut för flygresor som beställts före den 1 juni 2006.

- **Trängselskatter i Stockholm**

Fram t.o.m. juli 2006 pågår ett försök i Stockholms stad med trängselskatter. Försöket kombineras med en förstärkning av kollektivtrafiken. Syftet med försöket är att pröva om trängselskatt i kombination med utbyggd kollektivtrafik kan bidra till ett effektivare trafiksystem och bättre miljö.

- **Tydligare märkningssystem för personbilars koldioxidutsläpp**

Krav finns i dag på att information om bl.a. bränsleekonomi och koldioxidutsläpp ska finnas tillgänglig på nya personbilar som säljs eller hyrs ut. Märkningssystemet ska utvecklas för att ytterligare underlätta för konsumenterna att välja energieffektiva fordon. Ett sådant tydligare märkningssystem för personbilarnas koldioxidutsläpp ska tas fram av bl.a. Konsumentverket (prop. 2005/06:105).

- **Skattelättnad för dieslbilar med partikelfilter**

Regeringen föreslår i propositionen Om skattelättnad för bilar i vissa miljöklasser (prop. 2005/06:167) en skattelättnad i fordonsskatten för

dieseldrivna personbilar, lätta bussar och lätta lastbilar med partikelfilter. Luftföroreningar i form av partiklar är en allvarlig riskfaktor för människors hälsa. Skattelättnaden föreslås uppgå till totalt 6 000 kronor per bil och lagförslaget föreslås träda i kraft den 1 juli 2006.

- **Miljöklassning av alternativa motorbränslen**

I propositionen Miljöklassning av alternativa motorbränslen, m.m. (prop. 2005/06:181) föreslår regeringen att alternativa motorbränslen ska få en mer fördelaktig skatteklassning. Ändringarna syftar till att främja introduktionen och användandet av alternativa motorbränslen, även kallade drivmedel, dvs. bränslen som är avsedda att ersätta motorbensin och dieselbränslen. Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 augusti 2006.

- **Nya regler för myndigheters inköp och leasing av miljöbilar**

I december 2005 beslutade regeringen om ändringar i förordningen (2004:1364) om myndigheters inköp och leasing av miljöbilar som bl.a. innebär att fr.o.m. årsskiftet 2005/2006 minst 75 procent av de personbilar som en statlig myndighet köper in eller leasar under ett kalenderår ska vara miljöbilar. Det innebär en ökning i förhållande till dagens 50-procentsmål. Åtgärden kan i förlängningen komma att medverka till att fler miljöbilar finns tillgängliga på marknaden för begagnade bilar. Det kan också bidra till att normen i samhället kring miljöbilar blir positiv.

- **Begbilguiden och Nybilsguiden**

Begbilguiden är en av Konsumentverkets mest populära webbplatser. Den tillhandahåller saklig information om begagnade bilars hållbarhetsaspekter, t.ex. bensinförbrukning. På Konsumentverkets webbplats finns också *Nybilsguiden* som listar bensinförbrukning, koldioxidutsläpp, pris m.m. för alla nya personbilar som säljs i Sverige (www.konsumentverket.se).

5 Uppföljning

Regeringens bedömning: Regeringen avser att ge Konsumentverket i uppdrag att årligen följa arbetet med hållbara konsumtionsmönster med hjälp av indikatorer. Uppföljningen ska bl.a. syfta till att skapa medvetenhet och debatt kring hållbar konsumtion för hushållen. En samlad utvärdering av konsumentpolitikens måluppfyllelse genomförs 2009. Den kommer bl.a. att omfatta arbetet med hållbara konsumtionsmönster. Resultatet kommer att rapporteras till riksdagen.

Uppföljning är en viktig del i en strategisk utveckling av styrmedel och åtgärder. Arbetet med hållbar konsumtion för hushållen är en sektorsövergripande fråga, vilket innebär att regeringen arbetar med frågan inom flera olika politikområden. Uppföljningen av de nya och pågående insatser som beskrivs i avsnitt 3 och 4 sker löpande inom respektive politikområde.

För att få en samlad bild av hur utvecklingen på området fortgår kommer Konsumentverket att ges i uppdrag att årligen redovisa hur hållbara hushållens konsumtionsmönster är med utgångspunkt i åtta indikatorer. I uppföljningen kommer Konsumentverket också ha möjlighet att belysa aspekter som indikatorerna inte tydliggör. Uppdraget ska genomföras i samarbete med berörda myndigheter. Uppdraget kommer att återfinnas som ett återrporteringskrav i Konsumentverkets regleringsbrev och utgör en del av myndighetens övriga arbete med måluppfyllelse inom ramen för konsumentpolitiken som det beskrivs i propositionen Trygga konsumenter som handlar hållbart – Konsumentpolitikens mål och inriktning (prop. 2005/06:105).

Uppföljning med hjälp av indikatorer är till nytta, inte bara för riksdag och regering vid val av effektiva åtgärder, utan också för den intresserade allmänheten, företag, organisationer och myndigheter. Uppföljningen ska också kunna bidra till att skapa medvetenhet och debatt kring frågor om hållbar konsumtion och kan t.ex. utgöra underlag vid Forum för hållbar konsumtion. En samlad utvärdering av konsumentpolitikens måluppfyllelse, som bl.a. omfattar arbetet med hållbara konsumtionsmönster, genomförs 2009. Resultatet kommer därefter att rapporteras till riksdagen.

5.1 Indikatorer

Uppföljningen av arbetet för hållbara konsumtionsmönster för hushållen tar sin utgångspunkt i åtta indikatorer. En redovisning baserad på indikatorer är inte heltäckande, utan pekar på en utveckling inom ett begränsat antal områden. Indikatorerna kommer, när så är möjligt, att redovisas uppdelat på kön och ålder samt efter socioekonomisk gruppstillhörighet. Indikatorerna är kopplade till handlingsplanens tre områden äta, bo och resa hållbart.

Indikatorer för hållbar konsumtion för hushållen:

1. Andel överviktiga eller feta (*Äta hållbart*)
2. Marknadsandelen av ekologiska livsmedel (*Äta hållbart*)
3. Energianvändning för uppvärmning samt hushållsel/fastighetsel/ driftel per ytenhet för småhus, flerbostadshus och lokaler (*Bo hållbart*)
4. Hushållens tillgång till kommersiell och offentlig service (t.ex. livsmedel, drivmedel, postservice och grundskolor) (*Bo hållbart*)
5. Mängd avfall från hushåll (*Bo hållbart*)
6. Totalutsläpp av CO₂ från hushållen dvs. direkta, indirekta och utsläpp i andra länder (*Resa hållbart & Bo hållbart*)
7. Koldioxidutsläpp för nya personbilar (*Resa hållbart*)
8. Andel av befolkningen med tillgång till kollektiv förbindelse (*Resa hållbart*)

Fyra av indikatorerna (1, 5, 6 och 8) är hämtade från de 100 indikatorerna för hållbar utveckling som är utarbetade av Statistiska centralbyrån (SCB) på uppdrag av regeringen. Som ett led i förberedelserna av revideringen av Sveriges nationella strategi för hållbar

utveckling (skr. 2003/04:129, bet. 2004/05:MJU316, rskr. 2004/05:41) fick SCB i uppdrag att ta fram 100 indikatorer för hållbar utveckling. Tolv av dessa presenteras som huvudindikatorer för hållbar utveckling i regeringens reviderade strategi för hållbar utveckling (skr. 2005/06:126). Fyra av de 100 indikatorerna berör särskilt hushållens konsumtion och livsstil, och pekas därför ut som indikatorer för hållbar konsumtion för hushållen. För att ge en mer komplett bild har dessa fem indikatorer kompletterats med ytterligare fyra, en vardera gällande att äta hållbart och att resa hållbart samt två avseende att bo hållbart.

Indikator 2 är utarbetad av SCB inom ramen för livsmedelsförsäljningsstatistiken. Statistik över försäljningen av ekologiska livsmedel togs fram första gången 2004 och ska därför fortfarande ses som experimentell. Det innebär att beräkningsmetoderna kan komma att förfinas innan statistiken är stabil. Indikator 3 är hämtad från Energimyndighetens grundindikatorer för uppföljning av Sveriges energipolitiska mål. De har tagits fram av Profu i Göteborg AB och SCB på uppdrag av Energimyndigheten som ett led i en utvecklad övergripande uppföljning av de energipolitiska målen. Indikator 4 är hämtad från arbetet med att följa upp målen för den regionala utvecklingspolitiken och tas fram av Konsumentverket (kommersiell service) och Glesbygdsverket (offentlig service). Indikator 7 tas fram av Vägverket i enlighet med förordning (2001:650) om vägtrafikregister.

Andelen överviktiga och feta (indikator 1) är nära kopplad till våra matvanor och indikerar utvecklingen att nå en hållbar livsmedelskonsumtion. Marknadsandelen av ekologiskt märkta livsmedel (indikator 2) är intressant att följa eftersom den visar på faktisk försäljning och kan därför ses som ett mått på konsumtionen, efterfrågan och marknadsutvecklingen. Energianvändningen för uppvärmning samt hushållsel m.m. (indikator 3) visar hur stor hushållens energianvändning är och förändringar i hushållens användning kan följas. Eftersom hushållens elförbrukning fortfarande ökar, när det gäller användningen av hushållsel och driftsel, och bidrar till en negativ miljöpåverkan är utvecklingen intressant att följa. Hushållens tillgång till kommersiell och offentlig service (indikator 4) ger en indikation på vilka möjligheter konsumenter har att ändra sina konsumtionsmönster. Särskilt gäller detta resande, eftersom närheten till, t.ex. livsmedelsbutiken och arbetet påverkar konsumentens val av resätt. Avfallsmängden från hushåll (indikator 5) ger en indikation på hur konsumtionen och återvinningen utvecklas. Totalutsläpp av koldioxid från hushållen när det gäller direkta, indirekta och utsläpp i andra länder (indikator 6) visar hur konsumtionen av transporter och boende påverkar den miljömässiga utvecklingen. Indikatorn omfattar också utsläpp i andra länder, vilket ger en indikation på hur svenska konsumenters beteende också påverkar utvecklingen i andra länder. Koldioxidutsläpp för nya personbilar (indikator 7) visar hur försäljningen av personbilar utvecklas i Sverige samt hur koldioxidutsläppen från dessa bilar ser ut. Härigenom ges en indikation på hur energieffektiviteten bland personbilarna utvecklas. Tillgång till kollektiv förbindelse (indikator 8) ger en indikation om vilka möjligheter konsumenter har att ändra sitt beteende när det gäller resandet.

Indikatorerna gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av befolkningens konsumtionsmönster, utan snarare att visa på i vilken

riktning utvecklingen går. Indikatorerna kan komma att kompletteras inom ramen för det arbete med att välja ut indikatorer för uppföljningen av konsumentpolitiken som regeringen presenterar i propositionen Trygga konsumenter som handlar hållbart – Konsumentpolitikens mål och inriktning (prop. 2005/06:105). Skr. 2005/06:107

6 Ekonomiska konsekvenser

De åtgärdsförslag som presenteras kommer att genomföras inom befintliga resursramar.

Bilaga 1: Sammanfattning av slutbetänkandet Bilen, Biffen, Bostaden Hållbara laster – smartare konsumtion (SOU 2005:51)

I december 2004 överlämnade jag till regeringen mitt delbetänkande ”Hållbara laster. Konsumtion för en ljusare framtid” (SOU 2004:119). Där presenteras grunderna för utredningsuppdraget, kriterier, sakfakta, statistik och en rad preliminära förslag på de tre sakområdena ”bilen, biffen, bostaden”.

Min och utredningens egen hemsida, www.supersize.nu, producerad av informatörstudierande på Södra Vätterbygdens folkhögskola i Jönköping, har gett prov på en del av den diskussion som utredningen gett upphov till.

Hållbar utveckling – vad är det?

Trots en del positiva globala trender finns det anledning att känna viss oro för världens och mänsklighetens framtid:

Tar oljan snart slut? Räcker sötvattnet? Kommer det att finnas mat till alla människor? Kan vi hejda hiv/aids, malaria – och välfärdens hjärt- och kärlsjukdomar, diabetes och fetma? Hur påverkas världsekonomin och freden av den pågående klimatförändringen? När skall fattigdomen äntligen utrotas?

Dagens samlade produktion och konsumtion beräknas överstiga jordens långsiktiga ekologiska bärkraft med ca 25 procent. De rikaste 14 procenten förbrukar 56 procent. Med dagens teknik skulle det krävas tre, fyra planeter till för att ge hela världen en genomsnittlig materiell standard på europeisk eller amerikansk nivå.

Den nuvarande utvecklingen är alltså bitvis helt orimlig. Den måste förändras och göras hållbar, globalt, nationellt och lokalt. FN:s så kallade Brundtlandkommission sammanfattar det så här:

Hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov

Hållbar konsumtion – även en strategi för sund tillväxt

På FN-konferensen i Johannesburg 2002 lovade Sverige att arbeta för en omställning till en mera hållbar produktion och konsumtion, i tre dimensioner – ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart. Det är basen för denna utredning, och handlar i grunden om solidaritet och rättvisa, nu och för kommande generationer.

Genom förändringar i vårt dagliga leverne kan vi bidra till att minska orättvisor och miljöförstörelse och samtidigt stärka både den egna hälsan och hushållsekonomin. Men det förutsätter att producenterna och handeln vad gäller bilar, mat och andra varor och tjänster tar sitt stora ansvar och förser oss med ett hållbart utbud på marknaden. Genom ”best performance targets” och andra strategier bör samhället mana fram en snabbare miljödriven teknikutveckling.

Med andra ord: Politiker och medborgare måste ro framtidsbåten med två åror:

- *Teknikens åra*, som ger oss resurseffektivitet.
- *Etikens åra*, som handlar om förändrat vardagsbeteende.

Om vi använder endast en av dem snurrar vi runt på samma fläck och kommer ingen vart.

Somliga debattörer tycks mena att hållbar utveckling/konsumtion innebär en generell risk för minskad tillväxt och materiell välfärd. Jag visar i detta slutbetänkande tydligt att det är precis tvärtom: *En systematisk satsning på hållbar konsumtion är samtidigt indirekt en strategi för teknikutveckling, nya affärsidéer och företag och en sund tillväxt av både ekonomin och jobben.*

Jag har valt att utreda hur konsumtionen kan bli mera hållbar vad gäller *resor, livsmedel och boende*. I dessa tre vardagssektorer spenderar svenska hushåll totalt ca 90 procent av sina disponibla inkomster efter skatt. Här kommer också välfärdens materiella och sociala kvaliteter till uttryck. Samtidigt svarar dessa sektorer för uppskattningsvis hälften av all negativ belastning på miljö, hälsa och därmed också på både privat- och samhällsekonomin.

Åtgärder längs två huvudspår

1. Vi konsumerar ”grönare”, dvs. väljer mat, ny bil, semesterresa etc. så resurseffektivt, miljövänligt och solidariskt vi förmår, med hjälp av konsumentinformation och i bästa fall även direkt märkning av produkterna. Exempel: Svenskproducerad potatis, KRAV-märkt mjölk, Rättvisemärkta bananer, en ny bil som drar tre deciliter mindre bränsle än den ”gamla”, hus utan värmesystem.

På detta spår presenterar jag en rad förslag till åtgärder för att dels påverka *producenterna* att på kort och lång sikt förse marknaden med denna typ av produkter, dels stimulera *handeln* till att bättre än i dag exponera, informera om och ”kampanja” dem, dels ge oss *konsumenter* bättre underlag för att fatta bra beslut om köp och konsumtionsbeteenden.

2. Vi minskar steg för steg andelen varor i vår hushållsbudget till förmån för konsumtion av resurssnåla tjänster – kulturupplevelser (musik, teater, böcker, bio), utbildning, förebyggande eller rehabiliterande hälsovård osv. Detta är nödvändigt om vi vill undvika den s.k. rebound-effekten (”återtagningseffekten”); med följande exempel vill jag kort förklara vad denna innebär:

Den som byter till en bil som drar t.ex. tre deciliter mindre bränsle minskar ju inte bara sin belastning på miljön (mindre utsläpp av bl.a. klimatpåverkande koldioxid. Han/hon tjänar också flera tusen kronor om året på lägre bränslekostnader. Frågan är vad som händer med detta nya konsumtionsutrymme. Om pengarna investeras i ytterligare en bil i hushållet resulterar det hela, från resurs- och miljösynpunkt, troligen i ett

nollsummespel, eller kanske till och med i en ökad belastning på naturens ekosystem. Om de i stället satsas i immateriell tjänstekonsumtion av den typ som nämndes ovan kan det bli en nettovinst för miljön och hälsan.

Huvudspåren 1 och 2 måste alltså kombineras för att skapa en verkligt hållbar utveckling. Detta kräver i sin tur betydande politisk vilja. Genom de senaste decenniernas teknikutveckling har nämligen produktivitet-utvecklingen på varuområdet sänkt relativpriset på t.ex. skor, kläder och mat jämfört med stora delar av den immateriella tjänstesektorn, t.ex. vården.

Om regering och riksdag på allvar vill locka över en växande andel av konsumtionen till immateriella, resurs- och miljövänligare tjänster måste priset på dessa minska i förhållande till den materiella konsumtionen.

En metod att åstadkomma detta är att sänka momsen på tjänster och hoppas att det skall slå igenom på priset för konsument. Denna väg prövas på vissa kulturtjänster men kan inte fullt ut genomföras på grund av reglerna i EU:s momsdirektiv (77/388/EEG).

En annan väg är att minska arbetsgivaravgifterna på tjänstesektorer där man önskar sänka den allmänna prisnivån och locka till ökad konsumtion. Jag lägger förslag om detta i kapitel 6.

Ett urval av mina övergripande förslag

1. Offentlig upphandling i ”bästa kvartil” (kapitel 2.1)

Stat, kommun och landsting skall – utifrån sammanvägda hållbarhetsaspekter – upphandla i ”bästa kvartil” (fjärdedel) av produktsortimentet. Miljöstyrningsrådet ges förstärkta resurser för att inom ramen för ”bästa kvartilmodellen” kunna fungera som nationell huvudman för kunskapsförsörjning, analys och utbildning av bl.a. offentliga upphandlare.

2. Konsumentkunskap i skolan (2.5)

Hem- och konsumentkunskap bör bli kärnämne på gymnasiet. Hem- och konsumentkunskapen ges huvudansvaret för grundskolans undervisning om hållbar konsumtion. Det förutsätter tydligare skrivningar i läroplanen, översyn av kursplaner, fördubblat timtal samt ekonomiska förstärkningar till lärarutbildningen, lokaler och teknisk utrustning.

3. Konsumentverkets roll för att stimulera till hållbar konsumtion (2.9)

Konsumentverket bör komplettera sin i dag allmänt breda orientering om marknadens utbud med en skarpare ”grön profil”, där det ur hållbarhets-synpunkt mest önskvärda konsumentvalet tydligt pekas ut. På hemsidor, i Köpguiden och på övriga arenor för information och rådgivning bör verket aktivt hjälpa konsumenterna att välja marknadens för tillfället mest resurseffektiva och miljöanpassade varor och tjänster.

1. Äta hållbart – sex huvudstrategier (kapitel 3)

- Stärk marknaden för svenskproducerade baslivsmedel.
- Satsa på extensiv svensk nötköttproduktion.
- Öka andelen ekologiskt certifierade livsmedel.
- Öka andelen Rättvisemärkta/Fairtrade-produkter.
- Stärk handelns ansvar bl.a. genom Gröna körkort för butiksanställda.
- Ställ om till S.M.A.R.T-mat.

Inom ramen för de sex huvudstrategierna lägger jag drygt tjugo åtgärdsförslag. *Ett urval av de viktigaste:*

Ta bort onödiga fördyringar för svensk basmatproduktion, lag om allmän ursprungsmärkning, mål om 25 procent ekomat i offentliga sektorn, halvering av moms på Rättvisemärkt/Fairtrade-produkter, grönt körkort för butiksanställda, S.M.A.R.T-mat i skolmatsalar mm, ekonomiskt stöd till storsatsning på svenska nötköttrancher.

2. Bo hållbart – fem huvudstrategier (kapitel 4)

- Förnya politiken för ett hållbart boende.
- Premiera effektivare energianvändning och förnybar energi.
- Påskynda utbyggnaden av hållbar kommunal biokraftvärme.
- Utveckla hållbar design av ”vardagsprylar”.
- Stimulera användningen av ”Göteborgsmodellen” för utfasning av skadliga kemikalier i hushållen.

Inom ramen för de fem huvudstrategierna lägger jag ett tiotal åtgärdsförslag. *Ett urval av de viktigaste:*

Benchmarking-system för energieffektivisering i hyreshus, möjlighet att mäta varmvattenförbrukningen i lägenheter, helt rörlig elpristaxa, ROT-avdrag för omställning av direktelvärmdda hus, ny och starkare roll för energirådgivarna, hållbar design av vardagsprylar, ny modell för utfasning av farliga kemikalier.

3. Resa hållbart – sex huvudstrategier (kapitel 5)

- Stimulera till hållbara bilköp med bonus och skatter.
- Premiera miljövänliga arbetsresor med bonus och ändrade regler.
- Stärk kollektivtrafiken.
- Underlätta utbyggnaden av bilpooler.
- Tillståndspröva nya externa köpcentra.
- Satsa på pilotprojekt med spårbilstaxi.

Inom ramen för de sex huvudstrategierna lägger jag ett tjugotal förslag. *Ett urval av de viktigaste:*

Premie för den som köper en lättare bil, premie för förtida utskrotning av äldre fordon, ekonomiskt gynnsammare möjligheter för företag att bjuda anställda på arbetsresor/egen cykel, bättre villkor för bilpooler, juridisk prövning av externa köpcentra.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 16 mars 2006

Närvarande: Statsministern Persson, statsråden Freivalds, Sahlin, Pagrotsky, Messing, Y. Johansson, Bodström, Sommestad, Karlsson, Nykvist, Andnor, Nuder, M. Johansson, Hallengren, Björklund, Holmberg, Jämtin, Österberg, Orback, Baylan

Föredragande: Ann-Christin Nykvist

Regeringen beslutar skrivelsen Tänk om! En handlingsplan för hållbar konsumtion för hushållen